

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy Vladimíra Sládečka, soudce zpravodaje Davida Uhlíře a soudce Tomáše Lichovníka ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky **I. H.**, zastoupené JUDr. Kristýnou Dolejšovou Kabelovou, Ph.D., advokátkou, se sídlem v Praze, Ke Stírce 490/16, proti platebnímu rozkazu Okresního soudu Plzeň-město ze dne 17. srpna 2012 č. j. 30 C 171/2012-5, za účasti **Okresního soudu Plzeň-město**, takto:

I. Platebním rozkazem Okresního soudu Plzeň-město ze dne 17. srpna 2012 č. j. 30 C 171/2012-5 byla porušena základní práva stěžovatelky na veřejné projednání věci v její přítomnosti podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, na participaci na řízení, které se jí dotýká podle čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte a na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Uvedené rozhodnutí se proto ruší.

O d ů v o d n ě n í

I.

Řízení před soudem a argumentace stěžovatelky

1. Stěžovatelka se domáhala zrušení shora uvedeného rozhodnutí obecného soudu, a to s poukazem na údajné porušení jejích základních práv, zaručených v čl. 1 odst. 2 Ústavy, čl. 11 odst. 1, čl. 32 odst. 1, čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

2. Stěžovatelka jela dne 7. 12. 2011 (tj. ve věku 15 let) městskou hromadnou dopravou v Plzni do školy a byla kontrolována revizorem, který zjistil, že cestuje bez platného jízdního dokladu. Ze záznamů o kontrole plyne, že cestovala městskou hromadnou dopravou sama. Stěžovatelka si však s ohledem na značný časový odstup tuto konkrétní jízdu již přesně nepamatuje. V době této události byla v péči matky. Výše uvedený skutek se udál v období, kdy chodila do prvního ročníku na odborné učiliště. Do školy musela každý den dojíždět, ale na jízdné od matky nedostávala peníze. Péči o stěžovatelku matka zanedbávala z důvodu, že byla závislá na výplatě dávek státní sociální podpory a hmotné nouze. Matka v té době byla samoživitelka, psychicky rozložena, otec rodinu opustil. Matka má základní vzdělání, v rodině působila sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi, matce byla poskytnuta potravinová pomoc charitou. Příjem stěžovatelky byl prakticky pouze z odměn za praxe vykonávané v průběhu studia a občas byla finančně podporována i přítelem Janem, s kterým se zná od roku 2012. Výše zmiňovanou sociální službou byla stěžovatelce několikrát nabita Plzeňská karta (2016-

2017) a to z důvodu, aby mohla cestovat do a ze školy, když byla matkou tato povinnost zanedbávána. Stěžovatelka v době zahájení řízení a vydání platebního rozkazu byla v péči matky, která platební rozkaz převzala, o skutečnosti dceru však neinformovala.

3. O existenci dluhu vůči Plzeňským městským dopravním podnikům, a.s. se stěžovatelka dozvěděla až poté, co zjistila, že je proti ní vedeno exekuční řízení, a to soudním exekutorem JUDr. Vendulou Flajšhansovou, která byla pověřena provedením exekuce usnesením Okresního soudu Plzeň-město ze dne 12. 12. 2012 č. j. 78 EXE 2371/2012-10. Poté, co zjistila, že je vůči ní vedena exekuce, dne 7. 8. 2019 nahlédla do předmětného exekučního spisu a měla poprvé možnost seznámit s platebním rozkazem Okresního soudu Plzeň-město ze dne 17. srpna 2012 č. j. 30 C 171/2012-5. Z něj zjistila, že proběhlo předmětné soudní řízení. Okresní soud Plzeň-město, u něhož bylo řízení vedeno, ve věci doručoval pouze zákonné zástupkyni stěžovatelky - matce. Stěžovatelce bylo v době řízení 16 let. Je třeba zdůraznit, že soud v řízení doručoval veškeré písemnosti matce stěžovatelky jakožto její zákonné zástupkyni. Vzhledem k věku stěžovatelky se soud neměl spokojit s doručením zákonnému zástupci a s ohledem na ochranu dítěte měl přistoupit k ustanovení opatrovníka a dále měl doručovat přímo stěžovatelce. Okresní soud Plzeň-město však pouze vydal platební rozkaz ze dne 17. srpna 2012 č. j. 30 C 171/2012-5. Předmětný rozkaz byl adresován matce stěžovatelky. Z důvodu nečinnosti matky nabyl platební rozkaz právní moci. Stěžovatelka se tak nemohla vyjádřit k žalobním tvrzením a prováděným důkazům ani uvádět rozhodné skutečnosti a navrhnout důkazy. Soud žádným způsobem nezkoumal vzájemné poměry mezi stěžovatelkou a zákonným zástupcem, aby mohl posoudit případný konflikt zájmů.

4. Následně byla vůči stěžovatelce nařízena exekuce. Opět však byla adresovaná na jméno matky, která usnesení převzala a stěžovatelku o její existenci neinformovala. Vzhledem k tomu, že stěžovatelka nebyla o nařízení exekuce informována a neměla žádný majetek ani příjmy, o exekuci se několik let nedozvěděla, neboť ji nebylo jak provést. Běžnou praxí exekutorských úřadů totiž bylo, že skutečné vymáhání bylo zahájeno až po dovršení 18 let věku. Exekuce vůči stěžovatelce je vedena pro částku 1 012 Kč s 7,75 % úrokem z prodlení z částky 1 012 Kč od 22. 12. 2011 do zaplacení, dále nákladů předcházejícího řízení ve výši 2 934,40 Kč, včetně nákladů exekuce a nákladů oprávněně určených v příkazu exekutora.

5. Napadené rozhodnutí podle stěžovatelky pomíjí ústavněprávně konformní výklad platného práva, věcně poskytuje právní ochranu zneužívání práva na náhradu nákladů řízení v paušální výši, je hrubě nespravedlivé, společensky nepřijatelné a podlamující víru účastníků soudních řízení ve spravedlivý proces. Stěžovatelka byla žalovaná v řízení vedeném pod. sp. zn. 30 C 171/2012 u Okresního soudu Plzeň-město. Stěžovatelka - vzhledem ke svému věku - bezesporu neměla plnou procesní způsobilost a musela tak být v řízení zastoupena. Soud jednal s matkou stěžovatelky jakožto její zákonnou zástupkyní, která ale řádně neplnila svou rodičovskou odpovědnost. Matka stěžovatelky v době soudního řízení nezajistila řádný výkon práv stěžovatelky a nebyla schopna ani hájit její zájmy v soudním řízení. Kromě toho existoval střet zájmů mezi stěžovatelkou a její matkou, neboť ani matka ani otec neposkytovali nezletilé stěžovatelce finanční prostředky a vyhovovalo jim, že žalovaná je stěžovatelka. I v následné pasivitě rodičů lze spatřovat střet zájmů, když zapříčinili následnou exekuci stěžovatelky. Z tehdy platného zákona o rodině přitom plynula rodičům povinnost řádně spravovat jmění dítěte (nezletilé stěžovatelky). To zahrnuje i povinnost předcházet vzniku dluhů dítěte, jakož i povinnost hradit již vzniklé dluhy.

II.

Vyjádření účastníka řízení a odklad vykonatelnosti

6. Ústavní soud si ve věci vyžádal spisový materiál, vyjádření účastníka řízení a vedlejšího účastníka řízení, Plzeňských městských dopravních podniků, a.s.

7. Okresní soud Plzeň-město ve svém vyjádření uvedl, že žaloba ve věci sp. zn. 30 C 171/2012 mu napadla dne 18. 7. 2012, žalovaná nezletilá byla označena jako zastoupená zákonným zástupcem V. H. K žalobě byly připojeny záznam o provedené přepravní kontrole č. 142881 (s podpisem stěžovatelky) a hlášení o provedené přepravní kontrole. Platební rozkaz ze dne 17. 8. 2012 byl doručen do vlastních rukou matky V. H., nar. XX, jako zák. zástupci nezletilé stěžovatelky, a to dne 28. 8. 2012. Platební rozkaz byl doručen prostřednictvím České pošty, s. p. Odpor podán nebyl. K meritu věci soud uvedl, že postupoval zcela v souladu s praxí zavedenou v té době. Nebyly pochybnosti o tom, že dítě zastupuje jeho zákonný zástupce. V dané době se zcela v souladu s právními předpisy vycházelo z toho, že doručením listiny zákonnému zástupci byl splněn řádný procesní postup a nastávají všechny účinky rozhodnutí s řádným doručením spojené. Z předložených důkazů bylo zjevné, že stěžovatelka užila veřejného dopravního prostředku, aniž by zaplatila jízdné. Její totožnost zjistil revizor ze žákovské knížky školy (OU a PŠ Plzeň). S ohledem na vývoj ústavněprávní judikatury je praxe zdejšího soudu dnes již jiná, všem nezletilým v podobných řízeních je ustanoven opatrovník. S přihlédnutím k aktuální rozhodovací praxi Ústavního soudu tedy soud očekává, že ústavní stížnosti bude vyhověno. Plzeňské městské dopravní podniky, a. s., se k ústavní stížnosti nijak nevyjádřily.

8. Ústavní soud vyhověl návrhu stěžovatelky na odklad vykonatelnosti napadeného rozhodnutí a učinil tak usnesením ze dne 15. 10. 2019 sp. zn. I.ÚS 3233/19.

III.

Procesní a věcné posouzení ústavní stížnosti

9. K procesním předpokladům projednání věci (vyčerpání všech procesních prostředků, poskytnutých zákonem k ochraně práv a tedy přípustnosti ústavní stížnosti) Ústavní soud konstatuje - s odkazem na svoji předchozí judikaturu, kdy opakovaně v obdobných případech ústavní stížnost označil za přípustnou a vyložil, proč připustil projednání věci - že i případ stěžovatelky lze věcně projednat, když potenciální procesní prostředky (podání odporu či žaloby pro zmatečnost) nelze považovat za efektivní prostředek nápravy a nutit stěžovatelku k jejich vyčerpání. Pro stručnost zde odkazuje na zmíněnou judikaturu (např. věci sp.zn. I. ÚS 3038/16, I. ÚS 3976/14, III. ÚS 3055/16 nebo II. ÚS 2020/18), která je ostatně stěžovatelce, jakož i účastníku řízení dobře známa. Účastník řízení, obecný soud, sám očekává, dle svého shora citovaného vyjádření, že Ústavní soud ústavní stížnost přijme k meritornímu přezkumu a že jí bude zcela vyhověno. K právům nezletilých osob na participaci v soudním řízení, k situaci kdy je nutno jim stanovit opatrovníka a k otázkám přípustnosti a včasnosti ústavní stížnosti vůči rozhodnutím, které nebyly stěžovatelům řádně doručeny, se Ústavní soud také vyjádřil zejména v nálezech sp.zn. I. ÚS 1041/14 ze dne 4. 12. 2014, sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014 a sp. zn. I. ÚS 3598/14 ze dne 21. 4. 2016. Tento případ je s uvedenými srovnatelný co do procesního a materiálního hlediska a proto postačí na ně v tomto směru odkázat a stručně zopakovat, co Ústavní soud již několikrát vyslovil: zejména zdůraznil,

že je třeba respektovat čl. 12 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož stát musí zabezpečit dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni (vyspělosti). Podle druhého odstavce čl. 12 Úmluvy o právech dítěte se za tímto účelem dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo, nebo prostřednictvím zástupce, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství. Právo dítěte na slyšení je širší než pouhá možnost vyjádření názoru na projednávanou problematiku. Toto právo je nutno vykládat také v kontextu obecnějšího práva být přítomen projednávání své věci, přičemž jde o důležitou záruku, že o právech dětí není rozhodováno bez jejich účasti. Participace dětí v řízení by měla vzrůstat s přibývajícím věkem. Dětem je třeba umožnit účast na řízení, které se jich týká, v závislosti na jejich věku a rozumové a citové vyspělosti. Přítom není stanoven žádný minimální věkový limit pro to, kdy už je dítě schopno formulovat své názory. Pokud je slyšení dítěte provedeno skrze zástupce, je nanejvýš důležité, aby názory dítěte byly zástupcem tlumočeny správně.

10. V době uvedeného skutku, vydání napadeného rozhodnutí a řízení v dané věci bylo stěžovatelce mezi patnáctým a šestnáctým rokem. Okresní soud Plzeň-město dospěl k závěru, že nemohla před soudem jednat samostatně, a proto doručoval pouze její zákonné zástupkyni, matce. Ústavní soud neshledává žádný důvod, proč by účastník civilního řízení o zaplacení dluhu, vzniklého jízdou na černo, neměl být o řízení vůbec informován. Pouze v případě zvolení zástupce svobodnou vůlí účastníka řízení totiž lze s jistotou dovodit, že o daném řízení ví, a lze na něm rozumně požadovat, aby nesl i případné negativní dopady jednání takového zástupce (například nepodání odporu). Svoji matku jako zákonnou zástupkyni si stěžovatelka nevybrala, a ze skutkových okolností případu je zřejmé, že tento vztah byl značně problematický. V dobře fungující rodině by mělo k řádnému hájení zájmů nezletilého dítěte postačovat informování zákonného zástupce o řízení. Ovšem jak dokládá posuzovaný případ, nemohou se obecné soudy na uvedený předpoklad bezvýhradně spoléhat. Přítom je to vždy soud, který je odpovědný za dodržování všech aspektů práva na spravedlivý proces v řízení, které je před ním vedeno. Je rovněž nutno vzít v potaz, že zapojení pouze matky stěžovatelky do řízení neobstojí ani s ohledem na to, že je to sama stěžovatelka, která je nakonec nucena nést následky rozhodnutí obecných soudů. Přítom je však žádoucí podotknout, že dítě obvykle nemá vlastní majetek, rodiče vůči němu mají vyživovací povinnost a ve standardní rodině jsou to právě rodiče, kteří prvotně nesou dopady finančních závazků svých nezletilých dětí.

11. Stěžovatelce tedy bylo nutno doručovat, a pokud se tak nestalo a nebylo jí vůbec umožněno se k věci vyjádřit, nemohla se za ni zákonná zástupkyně svojí nečinností vzdát jejího práva na veřejné projednání věci v její přítomnosti. Není relevantní pouze vůle zákonných zástupců, ale i vůle dítěte, kterou nelze zcela pominout. Projevenou vůli dítěte je nutno posoudit s ohledem na jeho nejlepší zájem. Stěžovatelka měla právo podat odpor se všemi důsledky s tímto úkonem spojenými. Podle § 37 zákona o rodině žádný z rodičů nemohl zastoupit své dítě, jde-li o právní úkony ve věcech, při nichž by mohlo dojít ke střetu zájmů mezi rodiči a dítětem. V takovém případě ustanovil soud dítěti opatrovníka. Nový občanský zákoník, který s účinností od 1. 1. 2014 nahradil i zákon o rodině, obsahuje shodnou úpravu v § 892. Soudy se nemohou bezvýhradně spolehnout na zákonného zástupce, že bude dodržovat všechny své výše zmíněné povinnosti a

intenzivně se zastupovaným komunikovat, ale je třeba dodržování daných povinností důsledně ověřovat. Není možné vykládat procesní právní předpisy tak, jen aby bylo umožněno hladké fungování jejich formální, technické stránky. To rozhodně není aplikace práva, neefektivněji naplňující oprávněné zájmy dítěte, ke kterému se zavázala Česká republika. Hranice, odkdy je dítě schopno chápat konkrétní soudní řízení a svoje práva a povinnosti, nespočívá v dosažení určitého věku, ale této schopnosti se nabývá postupně, vzhledem k individuální vyspělosti konkrétního jedince, jakož i ke zvláštnostem zkoumaného případu. Při opačné interpretaci by tak paradoxně ten nejvíce bezbranný, jehož je právo povinno v co největší míře ochraňovat, nejvíce utrpěl. Nesměl by se účastnit soudního řízení, kde je o něm rozhodováno, ani by se o takovém řízení nemohl dozvědět, nemohl by využívat procesních prostředků a ani by se nemohl vyjádřit k tomu, kdo za něj bude v klíčových otázkách právně jednat. Zato by, jak se stalo v daném případě, poté plně nesl soudním výrokem stanovené povinnosti a finanční zátěž včetně nákladů na právní zastoupení protistrany a exekuce. I když tedy Ústavní soud obvykle nevstupuje do oblasti, kterou lze vzhledem k výši požadované částky označit za bagatelní, s ohledem na specifika popsané věci však bylo v daném případě namístě tak učinit, připustit meritorní přezkum a ústavní stížnosti vyhovět.

IV. *Závěr*

12. Okresní soud v Plzni porušil práva stěžovatelky na veřejné projednání věci v její přítomnosti podle čl. 38 odst. 2 Listiny a na participaci na řízení, které se jí dotýká podle čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte. Zároveň tím došlo k porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny základních práv a svobod. Z uvedených důvodů bylo ústavní stížnosti vyhověno, v souladu s ust. § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 1. dubna 2020

Vladimír Sládeček
předseda senátu